

УДК 340.69

Г. Л. Карпенко

ВИЗНАЧЕННЯ СТАТУСУ ЕКСПЕРТА ТА СПЕЦІАЛІСТА В РІЗНИХ ГАЛУЗЯХ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА

Актуальність обраної теми дослідження не викликає сумнівів. Оскільки співробітники митних органів повинні володіти не тільки тими знаннями, які їм дають юридичні і економічні вузи, достатні для роботи у галузі юриспруденції, але і знаннями митного законодавства (у тому числі і міжнародних митних норм, правил і стандартів) і практики його застосування, психології, використання технічних засобів і іншими знаннями, що дозволяють повною мірою виконувати велику частину завдань, покладених на нашу митну службу. Однак певна частина цих завдань не може бути реалізована з використанням знань і досвіду співробітників митних органів, тому активну допомогу їм надають спеціалісти та експерти.

У митному законодавстві статус цієї категорії осіб визначений недостатньо. Лише у ст. ст. 380–381 МКУ 2002 р. [1] йде мова про експертизу й висновок експерта, а також про порядок призначення експертизи. Статус і роль спеціаліста так і не визначені.

Наукова новизна полягає у визначенні вимог, яким повинен відповідати спеціаліст та експерт, які беруть участь в провадженні у справах про порушення митних правил, уточнення його прав і обов'язків, а також визначення їх правового статусу.

Ступінь дослідження теми. На жаль, у нашій літературі, незважаючи на всезростаючий інтерес до використання спеціальних знань, це питання залишається висвітленим в недостатній мірі. Дослідженням статусу спеціалістів та експертів займалися українські вчені (Є. В. Додін, С. В. Ківалов, Л. В. Калайнова, В. В. Прокопенко й ін.), а також ряд закордонних вчених (Б. Н. Габричидзе, А. Ф. Ноздрачев, В. Я. Настюк, В. Г. Драганов і ін.). Проте здебільшого це були дослідження проблем проведення експертизи у справах про контрабанду та порушення митних правил. Однак багатофункціональну діяльність митної служби загальноновизнано, тому потреба в застосуванні спеціальних знань у митній справі виникає не тільки під час розгляду справ про порушення в митній справі. Досить часто для прийняття деяких рішень під час здійснення митної справи необхідно залучати спеціалістів, які не належать до системи митної служби.

Однак, виходячи з визначення спеціаліста та експерта, яке дається законодавцем у різних галузях юридичних наук, з цього виходить, що такі процесуальні особи можуть використовувати знання в будь-якій сфері людської діяльності та на різному рівні по якості таких знань.

Так, ст. 369 МК України [1] законодавець визначає: «Експертом може бути особа, що має необхідні знання для надання відповідних висновків». Та ж стаття визначає, що експерт має право знайомитися з матеріалами справи, що стосу-

ються предмета експертизи, заявляти клопотання про надання йому додаткових матеріалів, необхідних для надання висновків.

У ст. 273 КУпАП України [2] зазначено: «Експерт призначається органом (посадовою особою), у провадженні якого перебуває справа про адміністративне порушення, у випадку, коли виникає необхідність у спеціальних пізнаннях». У той же час ст. 273 КУпАП України визначає, що експерт має право знайомитися з матеріалами справи, що стосуються предмета експертизи, заявляти клопотання про надання йому додаткових матеріалів, необхідних для надання висновків; з дозволу органу (посадової особи), в провадженні якого перебуває справа про адміністративне правопорушення, ставити особі, яка притягається до відповідальності, потерпілому, свідкам запитання, що стосуються предмета експертизи; бути присутнім при розгляді справи. Тобто законодавець вважає, що знання експерта необхідні тільки у справах про скоєння правопорушень.

Тому, на наш погляд, при встановленні статусу експерта в провадженні по справах про порушення митних правил слід керуватися ст. 273 КУпАП України, оскільки у ст. 357 МКУ [1] вказано, що провадження по справах про порушення митних правил здійснюється відповідно до цього Кодексу, а в частині, що не регулюється ним, — відповідно до законодавства України про адміністративні правопорушення.

Її зміст створює законодавчі підстави для більш детального уточнення статусу цього учасника провадження по справах про порушення митних правил. Так, Наказом ДМСУ № 936 «Про затвердження Методичних рекомендацій при провадженні у справах про порушення митних правил» прямо передбачається участь спеціалістів і експертів у процесуальних діях, які проводять посадові особи митниці [3].

Експертиза проводиться експертами митних лабораторій та інших організацій або іншими спеціалістами. У відповідності до ст. 381 Митного кодексу України [1] до призначення експерта для проведення експертизи посадова особа повинна мати всі необхідні відомості щодо його професіоналізму й компетентності, наприклад повноваження експертної організації або експерта (спеціаліста), стаж роботи, досвід у вирішенні питань, які становлять предмет експертизи. При цьому поставлені перед експертом питання і його висновок не повинні виходити за межі спеціальних знань експерта. Рішення про призначення експертизи є обов'язковим як для експерта, так і для підприємства, у якому він працює.

Здійснення експертизи супроводжується декількома етапами підготовки, без проведення яких експертиза стає неможливою.

Перший етап передбачає визначення виду експертизи незалежно від галузі знань, необхідних для вирішення поставлених питань, і категорії об'єктів, які досліджуються.

Другий етап визначає послідовність проведення експертиз у випадках, коли ті самі об'єкти підлягати різним експертним дослідженням і коли проведення одних експертиз обумовлено результатами інших.

На третьому етапі визначається час проведення експертизи — експертиза призначається тоді, коли зібрані всі необхідні для її проведення матеріали.

Четвертий етап — підготовка об'єктів, матеріалів справи про порушення митних правил для проведення експертизи. Визначається кількість предметів, які передаються для дослідження, відбираються проби й зразки, установлюються фактичні відомості, необхідні для надання обґрунтованого висновку. Допомогою в підготовці матеріалів для експертизи можуть послужити консультації з експертами, яким буде доручено проведення експертизи, ознайомлення з рекомендаціями, викладеними в методичній літературі.

Завершальним п'ятим етапом є безпосередньо вибір експертної організації або експерта (спеціаліста).

Про призначення експертизи посадова особа митного органу виносить постанову за формою, затвердженою Державною митною службою.

Посадова особа митного органу зобов'язана на вимогу експерта ознайомити його з матеріалами справи, які мають відношення до предмета експертизи, розглянути його клопотання про надання додаткових матеріалів, необхідних для підготовки висновку, а також надавати йому можливість дізнаватися в особи, що притягується до відповідальності, або у свідка питання, які належать до предмета експертизи.

Експерт робить висновок у писемній формі від свого імені. У висновку викладається суть проведеного їм дослідження й відповіді на поставлені запитання. Якщо експерт під час проведення експертизи виявить обставини, які мають значення для справи, але із приводу яких йому не були поставлені запитання, він має право викласти ці обставини у своєму висновку.

У випадку недостатньої якості або повноти висновку експерта може бути призначена додаткова експертиза, проведення якої може довірятися тому ж експертові (спеціалісту), або повторна експертиза, проведення якої довіряється іншому експертові (спеціалісту). Призначення такої експертизи має бути детально мотивоване, повідомлені ті положення із висновку експерта, який проводив первинну експертизу, що викликали сумнів, а також обставини справи, на підставі яких поставлена під сумнів достовірність висновків експерта.

Експерту відшкодовують витрати, пов'язані з явкою на виклик органу (посадової особи), в провадженні якого перебуває справа про порушення митних правил.

На підставі висновків експерта можуть бути порушені як кримінальні, так і адміністративні справи. Однак, якщо в адміністративному провадженні (тобто при розгляді справ про митні правопорушення) висновок експерта є одним з видів доказу, оскільки Закон «Про судову експертизу» не розглядає митні лабораторії як заклади судової експертизи, їх висновки в кримінальному, цивільному та господарському процесах доказової сили не мають, тому після їх отримання (якщо до цього був зроблений експрес-аналіз) [4] органи досудового слідства повинні знову звернутися до закладу, який підпадає під дію цього закону, для проведення експертизи по справі, висновок якої вже може бути доказом в кримінальній справі.

Однак практика свідчить про те, що значна більшість висновків експертів митних лабораторій знаходить своє підтвердження при проведенні експертиз

в закладах, що визначені в Законі України «Про судову експертизу». Тому виникає запитання: чому для прискорення кримінального та цивільного (господарського) провадження не розповсюдити дію цього закону й на експертні заклади митних органів?

Навряд чи варто згадувати про кримінальне-процесуальне законодавство, у якому статус експерта згадано тільки тоді, коли для розв'язання деяких питань під час провадження в справі потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання (ст.75 КПК України) [5].

Правове становище експерта чітко визначено у ст. 31 ГПК [6]. Експертами в господарському процесі можуть бути особи, які мають спеціальні знання з різних галузей господарської діяльності, науки, мистецтва, літератури та інші. Однак поза увагою залишилося те, що зараз в господарчих судах зростає кількість справ, однією зі сторін яких є митний орган. А це спори, які здебільшого пов'язані із застосуванням митними органами не санкцій, а диспозицій митних норм. В основу прийняття багатьох рішень про застосування диспозицій митних норм (надання дозволу, надання ліцензій тощо) були покладені висновки експерта або спеціаліста, яких митна служба залучила до проведення тих чи інших митних операцій.

Кодекс адміністративного судочинства ст. 67 [7] регламентує процесуальне становище спеціаліста, участь якого в адміністративному процесі є нововведенням взагалі для вітчизняного судочинства. Так, спеціалістом може бути тільки та особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних засобів і може надавати консультації під час здійснення процесуальних дій з питань, які вимагають відповідних спеціальних знань і навичок.

Тим же КАС 2005 р., ст. 66 [7] визначено процесуальне становище експерта в адміністративному процесі, а саме: «Експертом може бути особа, що має необхідні знання і якій в порядку, встановленому цим кодексом, доручається зробити висновок з питань, які виникають під час розгляду справи й стосуються спеціальних знань цієї особи, шляхом дослідження матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини в справі».

Однак місце, значення та функції експерта в митній справі суттєво відрізняються від тих, які йому відводять адміністративно-процесуальна, кримінально-процесуальна, господарсько-процесуальна та криміналістична науки. Це пов'язано з визначенням поняття «митна справа» в законодавстві. У ст. 3 МКУ 2002 р. [1] визначено митну справу як порядок переміщення через митний кордон України товарів і транспортних засобів, митне регулювання, пов'язане з встановленням та справлянням податків і зборів, процедура митного контролю та оформлення, боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил, спрямовані на реалізацію митної політики України.

Література

1. Митний кодекс України: Закон України від 11 лип. 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 31. — С. 1444.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення з постатейними матеріалами / За ред. Е. Ф. Демського. — К.: Юрінком Інтер, 2001.

3. Методологические рекомендации о производстве по делам о нарушении таможенных правил: Утв. Приказом ГТСУ от 30 дек. 2004 г.
4. Про судову експертизу: Закон України від 25 лют. 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 28. — С. 232.
5. Уголовно-процессуальный кодекс Украины: Науч.-практ. коммент. / Под общ. ред. В. Т. Малайченко, Ю. П. Алешица. — Х.: Одиссей, 2003. — Ст. 75.
6. Наукowo-практичний коментар Господарського процесуального кодексу України / За ред. О. І. Харитопової. — К.: Істипа, 2006.
7. Кодекс адміністративного судочинства України: Наук.-практ. коммент. / За ред. С. В. Ківалова, О. І. Харитопової та ін. — Х.: Одиссей, 2005.

УДК 347.965:341.645.5

Н. Ф. Узун

ДІЯЛЬНІСТЬ АДВОКАТА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СУДІ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Україна зараз перебуває у процесі демократизації політичної та економічної системи, прагнення до реалізації конституційних положень щодо проголошення України правовою і соціальною державою. Це зумовлює необхідність проведення в державі реформування та удосконалення судової системи та адвокатури як найважливішого правового інституту будь-якої держави, що стоїть на захисті основних прав людини.

Проблема захисту прав людини в сучасному праві вийшла за національні рамки, набула універсального характеру, а пріоритет прав людини в системі соціальних цінностей закріплений в багатьох універсальних та європейських правових документах.

Історія міжнародного захисту прав людини в судовому порядку пов'язана з прийняттям у 1950 р. Радою Європи Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод (термін «основоположних» запроваджений відповідно до перекладу від 13.05.04 р.).

Конституцією України вперше на рівні Основного Закону нашої держави встановлені міжнародні гарантії дотримання та захисту прав і свобод людини і громадянина. Стаття 55 проголошує: «Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна» [1].

Реалізація даної конституційної норми стала реальною тільки зі вступом України до складу Ради Європи, підписанням Конвенції та її ратифікацією 17 липня 1997 р. З цього часу громадяни України отримали доступ до Європейського суду.

Але зазначена ст. 55 Конституції України для громадян нашої країни не мала свого практичного втілення одразу. На нашу думку, це було пов'язано з необізнаністю більшості громадян з діяльністю Європейського суду та сприйняттям його взагалі як недосягнутої інстанції.